

Kwatancin Al'adun Kaciya a Kano (Nijeriya) da Sebha Libya

Hasan Jibrel

Department of African Languages and Studies, Faculty of Arts, Sebha University, Libya

Keywords:

Kaciya
Kaciya
Almakashi
Wanzami
Al'ada
Arziki
Gargajiya

ABSTRACT

Wannan takarda da aka sa wa suna "Kwatancin Al'adun Kaciya a Kano (Nijeriya) da Sebha Libya takarda ce da ta bayyana asalin tarihin kaciya a wajen Hausawa Kanawa da Larabawa mazauna garin Sebhayana a Libya. Haka kuma takarda ta bayyana al'adu da bukukuwa da yadda ake gudanar da kaciya a wajen Hausawa Kanawa da mazauna garinn Sebha na Libya. An yi amfani da ra'in Edward (shekarar 1959) dominusawa nazarin kwatanta al'adu. Takarda ta mayar da hankali wajen gano al'adun da suka yi kamanci da wadanda suka bambanta a bangaren kaciya a tsakanin Hausawa Kanawa da Larabawa mazauna garin Sebha, tarwa ta hanyar tattaunawa da hira da yin bitar littattafai da ziyartar gani da ido da yin cikakken bincike.

مقارنة عادة الختان بين مدينة كانو (نيجيريا) ومدينة سبها (ليبيا)

حسن جبريل

قسم اللغات والدراسات الأفريقية، كلية الآداب، جامعة سبها، ليبيا

الكلمات المفتاحية:

الختان
المقص
الطهار
العادات
الرزق
التقاليد

الملخص

الختان او الطهارة من الأشياء التي تعد من الفطرة والعادات والتقاليد. ومن العادات الدينية. وعادة الختان او الطهارة في ليبيا ومدينة سبها خاصة تعد من المناسبات التي يحتفل بها احتفالا كبيرا. ومن تم له طقوسه وعاداته الخاصة به. وقد تستمر هذه الاحتفالات الي عدة أيام متواصلة. وهذه الورقة التي بين أيدينا والتي تحمل عنوان مقارنة عادة الختان او الطهارة بين مدينة سبها ومدينة كانو بنيجيريا تتناول دراسة تاريخ الختان وكيفيته بين البلدين ووجه الشبه والاختلاف فيما بينهم. متبعين نظرية المقارنة عند ادوارد فيما (1959).

1.0 Gabatara,

A Wannan Takarda ce da aka gudanar a kan al'adun kaciya na Hausawa Kanawa da Larabawan garin Sebha a Libya. A Takarda an kawo bayanin al'adun kaciya na gargajiya wadanda Hausawa Kanawa suke gudanarwa ta fuskar bikin kaciya da tufafin kaciya da lokacin aiwatar da kaciya da sauran al'adun da ake aiwatarwa a dalilin yi wa yaro kaciya da al'adun kaciya na gargajiya wadanda Larabawan garin Sebha suke gudanarwa, kuma al'ummarsu suka yadda wannan al'adu nasu ne sannan suka ci gaba da aiwatar da su a duk lokacin da za a yi wa yaro kaciya kamar kafa tuta da yi wa yaro carbin kudi da sauran al'adun kaciya irin nasu. Sannan aka kawo kamancin al'adun da kuma bambancinsu a tsakanin wadannan al'ummomi wadanda Mura aka gudanar da binciken a kansu wato Hausawa Kanawa da Muradun

Larabawan Sebha na Libya ta hanyar bayanai da misalai.

1.1 KAMANCI DA BAMBANCIN AL'ADUN KACIYA A BIRNIN KANO DA GARIN SEBHA A LIBYA

A wannan takarda za a kawo kamancin al'adun kaciya wadanda Hausawa Kanawa da Larabawa Larabawan garin Sebha na Libya suke gudanarwa a lokacin da za su yi wa yaransu kaciya, sannan za a kawo bambance-bambance da ake samu a tsakanin wadannan al'ummomi guda biyu wato Hausawa Kanawa da Larabawan Sebha na Libya ta fuskar al'adun kaciya.

1.2 Ma'anar Kaciya

Kaciya hanyace ta faza ko tiyata don cire fatar da ke kashen a zzakari na miji.

*Corresponding author:

E-mail addresses: has.jibrel@sebhau.edu.ly

Article History : Received 07 March 2023 - Received in revised form 09 June 2023 - Accepted 11 June 2023

Shi kuwa hanya ce ta game gari ga yara maza a ala'dance.

1.3 Al'adun Kaciya Wadanda aka Samu Kamanci a Tsakanin Hausawa Kanawa da Larabawan Sebha a Libya

Daga cikin al'adun kaciya wadanda aka samu kamanci a tsakanin Hausawa da Larabawan garin Sebha akwai wadannan:

1.4 Kaciyar Jinya

Wannan kaciya ce wadda ake yi a kasar Hausa, kuma idan an yi kaciyar yaro (dankaciya) zai zauna har tsawon lokaci yana jinyar kaciyar, wani yakan dauki wata daya, wani yakan kai har wata biyu ya danganta da jikian yaro wani yana da saurin warkewa wani kuma ba shi da saurin warkewa.

Sallau, (2013:50) ya bayyana cewa: "A kasar Hausa wanzamai ne suke yin kaciya, kuma an fi yin kaciya a lokacin sanyi. Dalilin yin ta a wannan lokacin shi ne, Hausawa sun dauka ta fi saurin warkewa, kuma a wannan lokaci an kai ga amfanin gona abinci ya wadata. Wannan ne zai kara taimaka wa yaro da aka yi wa kaciya ya sami wadataccen abinci mai gina jiki yadda zai yi saurin warkewa. Kuma a wannan lokaci ayuka sun fara yin sauki. Za a sami wanda zai tsaya, ya kula ke ware da yaron da aka yi wa kaciya har su sami sauki ba tare da sun yi wani mugun wasa wanda zai sa su yi fami a kaciyar da aka gari yi musu ba".

Irin wannan kaciya ta jinya wanzami kan zo ya dinga duba dan kaciya duk bayan kwana biyu ko uku ko ma sati, sannan duk vanzainin ya tan zuwan da wanzami zai yi zai dinga bayar da magani har dan kaciya ana iya hada yara ya warke, kuma irin wannan kaciyar ba a sa wando sai an warke sosai (Salau, 2013:153).

Irin wannan kaciya ta jinya su ma Larabawan garin Sebha suna yin ta a gargajiyance wato idan an yi wa yaro kaciya, ana samun dakin da zai yi jinya kafin ya warke (Hira da Isa Mohammed) wannan kamanci ne.

1.5 Adadin 'Yankaciya

Sallau (2013:153) ya bayyana cewa lokacin da za a yi kaciya iyayen yara na unguwa daya ko kauye daya sukan yi shawara a tattara yaransu wuri daya don a yi musu kaciya, kuma ana tsayar da mutum wanda aka tabbatar yaran na tsoran don ya rika kula da su har sai sun warke. Saboda haka a iya cewa a kasar Hausa ba a yanke adadin 'yankaciya, ya danganta da yawon yaran da za a yi wa kaciyar a unguwar ko kauyen, sannan kuma akan samu waddanda suke ware dansu su yi masa kaciya shi kadai musamman a wannan lokaci da taimakekeniya ta yi karanci a kasar Hausa.

A garin Kano kuwa, idan za a yi wa yaro kaciya ana kirawo wanzami ya zo gida ya yi wa yaro kaciya, amma yawanci a yanzu an fi daukar yaron a kai shi gidan wanzami ko wani wani da wanzamin ya tanada domin aiwatar da sana'arsu ta wanzanci kuma ana iya hada yara biyu ko uku ko sama da haka sa'annin juna a gida daya a yi musu kaciya ko a unguwa daya ya danganta da hadin kai da kuma zumuncin mutane (Hira da wanzami, Hassan Abubakar)

A garin Sebha ana samun wani mutum ya gayyato wanzami ya kuma sanar da mutanen unguwarsu cewa ranar kaza wanzami zai zo domin yi wa dansa kaciya, idan akwai wanda zai yi wa dansa kaciyar a wannan lokaci to wannan sanarwar ta zama ana sanar da shi kenan, sai ya shirya ya kafa tuta a kofar gidansa wato alamar ya shirya yi wa dansa kaciya a wannan lokaci, wanzami zai zo gidan Mai masaukinsa (wanda ya gayyato shi) ya kwana a ranar Alhamis asancewar al'adar mutanen garin Sebha a ranar juma'a suke yi wa ya'yansu kaciya, a ranar juma'a da safe duk wanda ya kafa tuta a gidansa zai dauko dansa ya kawo shi gidan da wanzami ya sauka domin a yi wa dansa kaciya, akan samu a kalla yara biyar (5) ko shida (6) amma ba sa wuce yara goma (10), koda-yake akan samu wanda zai gayyato wanzami ya yi wa dansa shi kadai kaciya musamman masu kudi.³

Wannan kamanci ne na yadda Hausawa Kanawa da Larabawan garin Sebha suke yi wa 'ya'yansu kaciya a tare lokaci uciyar uwarsa daya.

1.6 Wakokin Bikin Kaciya

A gargajiyance kafin a sami tasirin zamani, Larabawan garin

Sebha suna aiwatar da wata al'ada kamar haka: Idan ya zama saura kwana biyu a yi wa yaro kaciya, sai 'yan'uwansa mata su fara biki kuma suna wakewake da guda, daga cikin wakokin da suke yi akwai wannan wakar:

فرشنا الحصريه وغربلنا التراب محمد والشيطان غاب رنا وجه حض

A sa tabarma a tankade kasar nan

Mun fara ambaton sunan Annabi Muhammadu (SAW) Shaidani sai ka bar wajen nan.

Daga an gama kaciyar sai mahaifiyar dankaciya ta yi guda sai ta fara waka tare da matan da suka zo bikin, ga irin wakar da suke yi:

صح الله إيديك طهر يامطهر
عزم امه رقيق ولا تجرحلي الغالي

Wanzami ka yi wa yaro kaciya,

³ Hira da Aziza Alsugair, mazauniyar garin Sebha na kasar Libya.

Allah ya saka maka.

Ka yi hankali kar ka ji ma sa ciwo da masoyina, zuciyar uwarsa mai rauni ce sosai. (Bin Arafa, 2010:67)

A kasar Hausa kuwa, a al'adance bayan an gama kaciyar sai maroka, wani lokaci ma har da makada su sanar da mutanen da suka taru a wurin kaciyar cewa yaron ya girma. Daga cikin ire-iren kalaman da ke fitowa daga bakin marokan na nuna an gama kaciya sun hada da:

"A kawo kari yaro ya girma

"A kawo karin kugunu" antw

"A kawo karin ba saukon daka'

"A kawo karin gama fada, sa fada"

"A kawo karin ta wando"

"A kawo karin abin ginjar jarirai"

Daga nan ne sai dangi da abokan arziki su yi ta yi wa wanzamin da ya yi kaciyar da kuma yaron da aka yi wa kaciyar kyauta. Akan samu wasu yaran abubuwan da dangi suka tattara masu a lokacin da aka yi musu kaciya su zama dalilin arzikinsu.

Domin kuwa wasu dangi da abokan arziki kan ba yaron da aka yi wa kaciya dabbobi wadanda sannu-sannu sai su yi ta yaduwa har su yi yawa.

Bayan an gama bayar da kari sai a ci abinci, daga nan sai kowa ya koma gidansa. A yanzu irin wannan al'ada ta bikin kaciya an fara barin ta, sai wurare kadan ne kawai ake yin wannan biki musamman a a kauyuka. Wannan kuwa ya faru ne saboda Karin wayewa da kuma rashin wadatar abin duniya ga mutane, wasu na nuna cewa wannan ya faru ne saboda karuwar ilimin boko wanda ke kara sa zumunci tabarbarewa (Sallau, 2010:103-104).

Wannan kamanci ne na yadda ake samu wake-wake da kirare-kirare a tsakanin Hausawa da Larabawan garin Sebha a lokacin yi wa yara kaciya.

A garin Kano kuwa, kafin tasirantuwari zamani, idan an yi wa yaro kaciya ana yi masa wasu 'yan wakoki na zolaya irin wadannan: Dankaciya da warin tusa ,

In ya buga gari ya waye bam!

Sannan akwai wata wakar zolayar kamar haka:

Danshayi ,

Musa Zak akariy

Ya ci kafar kare , Bai koshi ba ,

Ya ci ta ungulu ,

Gudu-gudu-gul a gidan biki .

A wata wakar kuma, a kan ce:

Danshayi ,

Ya ci kafar kare , Bai koshi ba ,

Ya ci ta ungulu , Da ta warke ,

Gara ta guntule .

Ko kuma, a kan ce:
Na alemina,
Ya ci kafar kare .

Wadannan wakoki na zolayar dankaciya akan yi su ne a lokacin da aka yi wa yaro kaciya bayan abokansa yara da sauran abokan wasansa kamar sakwanni da kakanni sun shigo gida domin duba shi ko kuma kawai domin su zolaye shi (Hira da Hassan Abubakar, wanzami a Kano) .

Matsayin kaciya a wurin Larabawan garin Sebha, abu ne mai matukar daraja, domin har ta kai a al'adar Larabawan garin Sebha, ba kowa ake ba wa yaro ya yi masa kaciya ba, sai amintaccen mutum dattijo ko wani mahaddacin Alkur'ani. Har ila yau wanzaman garin Kano da na garin Sebha, dukkaninsu tasirin zamani ya sa suna amfani da kayayyakin yin kaciya asibiti kamar auduga da maganin kashe zafi.

Wannan kamanci ne na masu yin kaciya a garin Kano da Sebha a Libya, a inda wanzami shi ne yake yin kaciya ta gargajiya a garin Kano da Sebha wannan kamanci ne. Kuma a yanzu zamani ya sa wanzamai a garin Kano da Sebha suna yin amfani da kayayyakin yin kaciya asibiti wajen yi wa yara kaciya, wannan kamanci ne.

.1.7 Kamancin Kayayyakin yin Kaciya a Kano da Sebha

Akwai wasu abubuwa wadanda wanzamai suke amfani da su a garin Kano da garin Sebha. Misali: wanzamai a garin Kano da garin Sebha suna amfani da wadannan abubuwa:

- Reza

Reza wata aba ce mai kaifi wadda turawa suka yo ta domin yankeyanke na abubuwa ko yanke farce da sauransu. A garin Sebha wanzamai suna amfani da reza wajen yanke lo'bar kaciya, shi ya sa reza ta zama daya daga cikin kayayyakin aiwatar da kaciya a garin Sebha, amma a Kano wanzamai su ma suna amfani da reza wajen yankeyanke ko kuma yanke wata 'yar karamar fata da ta makale a lo'bar kaciya, wato dai reza tana daya daga cikin kayayyakin aiwatar da kaciya a garin Kano da garin Sebha na Libya.ma ya

- Zabira

Zabira jaka ce babba mai aljihuna da yawa misali uku ko hudu. Ana yi mata maratayi domin a rika ratayawa. Ita ma dukawa ne suke dinka ta da fatar akuya ko tunkiya domin yi wa wanzamai jakar da za su rika sanya dukkan kayan aikin wanzancinsu wadanda aka yi bayanansu a baya (Sallau, 2010:59).

Ita ma irin wannan jakar wanzaman garin Kano da wanzaman garin Sebha dukkaninsu suna amfani da ita wajen zuba zuban kayayyakin su na wanzanci, wato dai wanzamai Larabawan garin Sebha suna amfani ne da jakunkuna iri biyu, ko dai su yi amani da tankolo ko kuma su yi amfani da zabira kamar yadda wanzaman Hausawa Kanawa suke amfani da duka biyun.

.1.8. Dakin yin Kaciya (Wurin yin Jinya)

Idan an gama kaciya a kasar Hausa a garuruwa irin su Kano da sauransu, wanzami zai bude jakarsa ya dauko matashi (wato wasu 'yan karare ne wadanda tsawonsu bai fi tsawon dan kuri ba da ake dauke zaren abawa) sai a zura zakarin dan kaciya ciki. kararen sai su zauna tsakanin zakarin da kuma marainan dankaciya, sai kuma ya dauko shi ta kugun ko kwankwason yaron, ya kuma kulle shi. Daga nan sai wanzami ya dauko karkiya ya ce "idan yaron zai kwanta bacci sai a daura masa domin ko da ya hada kafafuwansa". Daga nan sai ya dauko magunguna na gargajiya ya bayar, ya ce "a dinga sa wa dankaciya a abinci ko ruwa ko koko", daga nan sai a tashi dankaciya zuwa dakin da zai yi jiyya.

'Yan'uwansa mata da abokan wasa sai a yi ta zuwa ana duba ke ci kam dankaciya, ana kuma dan tsokanarsa. Al'ada ta tanadar wa dankaciya zama wuri guda, kamar daki ko falo (Durumin'iya, 2006:58-59).

A yayin gudanar da wannan bincike, an fahimci cewa a garin Kano kuwa, idan an yi wa yaro kaciya, ana kai shi gida a dinga ba shi kulawa ta musamman, ta hanyar ba shi abinci na musamman kamar nama da kifi da madara da sauran girke-girken da ya ce yana bukata, kuma sau tari ana ware na dakin shinkate da wake da tuwo da

musamman da za a yi jinyarsa.

A garin Sebha kuwa ana ware wurin yin kaciya a gida sannan idan an gama yi wa yaron kaciya sai a ware masa wani daki na musamman a gida kuma a kawata shi da shimfidu da fulo wanda za a kwantar da yaro a kansa (Hira da Mahammad Hassan Aliwa).

Wannan kamanci ne na yadda Hausawa Kanawa da Larabawan garin Sebha suke ware waje daya domin yin jinyar dan kaciya.

.1.9. Abincin Dankaciya

Durumin'iya(2006:59) ya bayyana abincin da dankaciya wannan kama yake ci kamar haka:

- Naman kaji

- **Zuma**

Hausawa Kanawa suna ba wa dankaciya nau'o'in abinci kamar haka:

- Nama soyayye ko gasasshe na kaji ko na dabbobi

- Miyar kifi ko miyar nama

- Miyar ganye musamman ta taushe

- Sauran nau'o'in abinci kamar shinkafa da wake da tuwo da - sauransu (Hira da Musa Zakariyya Rijiyar Zaki).

Su kuma Larabawan garin Sebha suna ba dankaciya wadannan ireiren abinci:

- Naman kaji ko na dabbobi

- Kwai

- Madara (Nono)

- da sauransu

(Hira da A'isha Abdussalam).

Hakika akwai kamanci a abincin da ake ba wa dankaciya a garin Kano da garin Sebha a Libya domin Larabawan garin Sebha da Hausawa Kanawa suna ba wa dankaciya nama da kifi da nono wannan kamanci ne.

.1.10. Lokutan Ziyara

Hausawa a al'adarsu da an yi wa yara kaciya sai 'yan'uwa mata da abokan wasa su yi ta zuwa suna duba dankaciya, suna kuma dan tsokanarsa, wanzamin a nasa bangaren zai rika zuwa yana duba dan kaciya bayan kwana uku-uku ko sati-sati domin ganin ci gaban warakar dankaciya (Durumin'iya, 2006:59).

A garin Kano akan ziyarci dankaciya a wadannan lokuta kamar haka:

- Da hantsi (safe)

- Da yamma sababbin kaya a

- Da dare

Ba tsayayyen lokaci na kai wa dankaciya ziyara a kasar Hausa (Hira da Salihu Sani).

Su kuma Larabawan garin Sebha idan aka yi wa dan dan'uwansu kaciya sukan ziyarce shi domin duba lafiyarsa da ba shi gudummawa a wadannan lokutan da suka hada da:

- Ana gobe za a yi wa yaro kaciya

- Ranar da aka yi wa yaro kaciya da safe

- Ranar da aka yi wa yaro kaciya da rana

Sannan 'yan'uwa da abokan arziki za su ci gaba da kawo wa dankaciya ziyara tare da kawo masa tsaraba ta wani abin dadi kamar nama ko nono ko zuma da sauransu (Hira da Aziza Alsugair).

Sallau, (2010) ya bayyana cewa: "A kasar Hausa bayan wanzami ya yi kaciya yakan rika ziyartar yaran da ya yi wa kaciya domin ya ga idan akwai wata matsala da ke bukatar a bada gyara da kuma kara bayar da shawarwari, wadanda za su kara taimaka wa yaran su warke ba tare da fuskantar wata matsala ba. A lokacin da yaron ya

warke, sai a sake gayyatar wanzamin domin ya zo wurin bikin wankan warkewar kaciya. A wurin bikin ya farko, sai wanzamin ya yi wa yaron aski, a yi masu wanka a kawo sababbin kaya a sanya masa.

Daga nan, sai 'yan'uwa da abokan arzikin iyayen yaron da aka yi wa kaciya su taya iyayen wadannan yara murnar 'ya'yansu sun warke lafiya, tun daga wannan rana wadannan yara sun shiga cikin harkokin ayyukan yau da kullum da ake yi a gidajensu, sai kuma a saya wa kowane daga cikinsu fartanyarsa don kuwa an yi masa bante. Idan an kara shekaru sai a fara nema masa aure. (Sallau, 2010:109).

Wannan ya nuna Hausawa Kanawa da Larabawan garin Sebha suna kai ziyara ga yaran da aka yi wa kaciya har su ba shi kyauta ta nama ko kaji ko kwai ko nono ko kuma kudi, wannan kamanci ne.

1.11. Tufafin Kaciya yara

Hausawa suna dinka wa dankaciya sababbin kaya idan ya warke, sai ya sa kayan a hada shi da wani ko wata a cikin 'yan'uwan sa sai su zaga dangi ana nuna shi ana yi masa murna wato yaro ya girma, amma a bangaren lokacin da za a yi wa yaron kaciya ba dole ne a sa masa kaya sababbi ba, ana iya sa masa tsofaffin kayansa a wanke su a sa masa su a kai shi wajen wanzami ya yi masa kaciya ko kuma idan da hali sai a dinka masa sababbi (Hira da Musa Zakariya).

A bangaren suturar kaciya a garin Sebha kuwa tun a ranar farko ta fara bikin kaciya ake yi wa yaro wanka sannan a sa masa sababbin kaya wanda aka tanada a matsayin tufafin kaciya wannan tufafi ana dinka hula da zaruruka guda biyu wani lokaci har fiye da haka, ana yi wa hular ado da guntun kahon barewa da kuma dutsuna masu kyalli, za a sa kayan amshi da zahfaran (turare), sannan rigar da dankaciya zai sa doguwa ce, ana yi mata ado a gabanta da bayanta da zane-zane (Muhammad, 1998; sh. 41).

Wannan ya nuna Hausawa Kanawa da Larabawan garin Sebha dukkansu suna yi wa dankaciya sababbin tufafi, wannan kamanci ne.

1.12 Gayyatar Kaciya

Idan za a yi wa yara kaciya a kasar Hausa iyayen yaran ana aika wa danginsu da abokan arzikinsu na kusa da na nesa, su sanar da su cewa za a yi wa wane kaciya a ranar kaza. Idan ranar ta zo dukkan dangi na kusa da na nesa da abokan arziƙi sai su taru a gidan domin bikin kaciya. Iyayen yaron za su yi abinci, a kuma daka gero a yi garin da za a yi kunun kanwa wanda za a ba yaran da aka yi wa kaciya (Sallau, 2010; sh. 103).

A garin Sebha kuwa ana gobe za a yi wa yaro kaciya za a samu 'yammata a danginsa su dauke shi su zagaya da shi ana nuna shi a dangi ana sanar wa dangi cewa gobe za a yi masa kaciya, duk gidan da suka ziyarta za a ba su tsaraba, kuma za a yi musu addu'ar a yi kaciya lafiya, duk wacce aka je gidanta kamar an gayyace ta ne zuwa bikin kaciya, kuma za ta zo ne tare da 'ya'yanta da 'yan'uwanta, sannan za su taho da tsaraba, wato dai Larabawan garin Sebha suna yin bikin kaciya ne kafin a yi kaciya zuwa lokacin da ake yi ta (Mohd, 1998:41).

Wannan ya tabbatar cewa Larabawan garin Sebha da Hausawa Kanawa suna gayyatar 'yan'uwa zuwa taya su murna yiwa dansu kaciya. Wannan kamanci ne.

1.13. Bambance-Bambancen da ake Samu a Al'adun Kaciya a Tsakanin Hausawa Kanawa da Larabawan Sebha a Libya

Daga cikin al'adun kaciya wadanda aka samu bambancin aiwatar da su a tsakanin Hausawa Kanawa da Larabawan Sebha, akwai wadannan:

1.14. Kaciya Sa-Wandonka

Wannan kaciya karin hikima ce da wanzamai a garin Kano suka samu a gargajiya, wadda ake yi wa yaro kaciya da an gama, sai ya sanya wandonsa ya yi tafiyarsa yin harkokinsa na yau da kullum. a irin wannan kaciya ba tsare yaro domin yin jinya kamar yadda ake yi kafin zuwan wannan hikima. A takaice a iya cewa, kaciya sa-wandonka ci gaba ne wasu wanzamai suka samu a gargajiya.

Ita wannan kaciya babu wani bambanci wajen yinta da irin kaciya da wanzamai ke yi, wurin sanya magani ne kawai bambancin

yake. a wannan kaciya ba a tauna bagaruwa a furza ruwan, a maimakonta ana shafa ruwan magani ne mai mai, sai kuma a nade kaciya da wani farin kyalle kamar yadda ake yin kaciya asibiti wannan farin kyalle da ake nadawa ba zai fita ba sai a lokacin da kaciya ta warke (Sallau, 2010:110).

Irin wannan kaciya ta Sa-Wandonka ba a yin ta a garin Sebha domin su wanzaman garin Sebha kaciya jinya suka gada kuma ita ce kaciya su ta gargajiya, duk da kaciya sa-wandonka tasirin zamani ne ya kawo wa Hausawa Kanawa ita, amma ba ta je garin Sebha ba, saboda wanzaman Sebha ba sa yin ta. Wannan bambanci ne.

1.15. Shekarun Kaciya

Sallau (2013:153) ya bayyana cewa a al'adar Hausawa sai yaro ya kai shekara bakwai ko fiye da haka ne za a yi masa kaciya, amma ba a yi wa yaro kaciya yana da shekara takwas da haihuwa. Dalili shi ne an camfa don kuwa an dauka yin kaciya ga yaro a shekara takwas da haihuwa zai iya haifar masa da wani bala'i. wannan dalili ne ya sa idan ba a yi wa yaro kaciya a lokacin da yake da shekara bakwai da haihuwa ba, to ba za a yi masa ba sai ya kai shekara tara ko wuce tara da haihuwa. Amma a binciken da na yi a yanzu Hausawa Kanawa da dama sun ajiye al'ada suna yi wa yaransu kaciya daga matakin ko shekara uku ko hudu ko biyar ko yadda mutum yaga dama har shekara takwas da ba sa yin kaciya a al' adance.

A kasar Libya musamman Larabawan garin Sebha suna yi wa 'ya'yansu kaciya a gargajiya, tun yaro yana da shekara daya zuwa shekaru uku (1-3), wato mutum zai iya yi wa yaransa kaciya a shekara daya ko biyu ko kuma uku, wannan su ne shekarun yi wa yara kaciya a garin Sebha na kasar Libya (Kaciya gargajiya)⁴.

Wannan ya nuna akwai bambancin al'ada a tsakanin Hausawa kanawa da Larabawan garin Sebha ta bangaren shekarun da kowace al'umma daga cikinsu ta amince ta yi wa yaro kaciya.

1.16. Ranar yin Kaciya

Durumin'iya (2006:58) ya bayyana cewa: "Bahaushiyar al'ada ta tanadi ranar juma'a ta yanayin na hunturu ko sanyi ta zamanto ranar da kuma lokacin da ake yin kaciya. Babu wani nafsi da ya zo da cewa dole sai a wannan ranar ne za a iya yi kaciya. Watakila, Hausawa suna yin kaciya ne ranar Juma'a domin girmamata da kuma darajar do ranar take da shi a idanun Musulmi duniya. Amma dai mafi yawanci an fi yin kaciya ranar juma'a da dan hantsi, a wannan rana, ana tuka tuwon shinkafa miyar taushe, haka kuma 'yan'uwa mata sukan taru a gidan da za a yi wa yaran ko kuma yaro kaciya. Da sassafe, za a yi wa dankaciya wanka, sannan a zo a zaunar da shi a tsakar gida ko kuma shamaki ko soro wanda a nan ne za a yi kaciya. Amma a yayin gudanar da wannan bincike, an gano Hausawa Kanawa suna yi wa yaransu kaciya a duk ranar da suka ga dama, amma har yanzu sun fi yi wa yaransu kaciya a lokacin sanyi, saboda tunanin zata fi warkewa da wuri.

A garin Sebha ana fara bikin kaciya ne ranar Alhamis, sannan ana dinka wa mahaifiyar yaron sabuwar riga da sabon takalmi da kuma bargo sabo, domin ta yi fitar bikin kaciya, a wannan ranar ta Alhamis uban yara (mahaifi) kan dauki yaro ya kai shi wajen wanzami domin a yi masa kaciya, ana yi wa yara kaciya ne a wani kebabben wuri da wanzami ya ware a gidansa ko a wani wuri da aka ware a gidan su yaron da za a yi wa kaciya, bayan an gama yi wa yaron kaciya ana ba shi abubuwan sha'awa masu dadi kamar Kayayyakin vin "kuskus" da "fitat" da "bazin" da sauransu (Mohd, 1998: 41).

Ana fara shirya walimar kaciya ranar juma'a, a inda za a girka tuwo da nama a tara makwabta da 'yan'uwa a yi walima, wanzami zai zo gidan a wannan rana ta juma'a kuma a nan zai kwana, ranar Asabar ita ce ranar yin kaciya, ana yin kaciya ne bayan sallal la'asar, 'yan'uwan dankaciya tsofaffi (maza) su ne za su raka yaro gurin da aka ware domin yin kaciya (Hira da A'isha Samanu Abdul Abdussalam, mazauniyar garin Sebha).

Idan muka duba wadannan bayanana da aka kawo za mu ga cewa Hausawa suna yin kaciya ne ranar Juma'a a al'ada saboda tasirin addini kamar yadda Durumin'iya (2006, sh. 58) ya bayyana, su kuwa Larabawan garin Sebha ranar Alhamis ko ranar Asabar suke yin kaciya

a al'ada, sai dai a yanzu saboda zamani da Hausawa Kanawa da Larabawan garin Sebha suna iya yi wa yara kaciya kowace rana, amma a al'ada akwai bambancin ranar yi wa yara kaciya a tsakanin Hausawa Kanawa da Larabawan garin Sebha.

1.17. Maganin Kaciya

Bayan an gama kaciya sai wanzami ya dauko askar yin kaciya ya yi alamar wurin da zai yanke da akaifa a wurin fatar farko ta kan azzakarin yaron, sannan sai ya sa askar ya yanke fatar ta farko ya kuma rage tsawon fata ta biyu, sai ya lankwasa sauran fata ta biyu saman kan azzakarin yaron. Daga nan sai wanzamin ya tauna 'ya'yan bagaruwa ya furza ruwan a wurin da ya yi yankan kaciya. Dalilin amfani da 'ya'yan bagaruwa a wurin kaciya shi ne, don a yi gaggawar fitar da jini a kuma toshe hanyoyin da jinin ke fitowa kar ya wuce wuri, kuma tana taimaka wa idan an barbada magani a wurin kaciya ya like. 'Ya'yan bagaruwa kuwa na taimakawa wajen saurin warkewar kaciya da kuma yin maganin kumburi ga kaciya bayan an yi ta sannan idan an gama kaciya sai a bari sai jini ya gma fitowa sai a barbada maganin da zai sa kaciya ta yi saurin warkewa. Maganin da wanzamai ke amfani da shi a wurin kaciya ir-iri ne, wato akwai bambanci tsakanin wannan wanzami da wancan, amma an fi amfani da sassaken itacen kirya, da dakwara, da tsada da 'ya'yan itacen geza.

Ana hada sassaken itacen kirya da na dakwara, a hada da sassequen tsada ko 'ya'yan geza a daka sun sai a tankade a sami gari mai launi. Irin wannan magani na kaciya idan mutum ya yi rauni da karfe ida aka barbada masa a wurin raunin zai yi saurin warkewa. A wajen dibar maganin kaciya ba a amfani da karfe domin sassako maganin, ana amfani da dutsi ne a rika bugo sassaken a samu wanda ake bukata. Dalilin shi ne, wai idan aka yi amfani da karfe wajen dibar maganin ba zai yi tsiri sosai ba, wannan camfi ne kawai (Sallau, 2000:50).

A garin Sebha kuma idan an yi wa yaro kaciya za a daure azzakarin da guntun yadi ko guntun rawani sai a bar kaciya zuwa awa uku, daga nan sai a kwance daurin da aka yi sai a samu man zaitun ko a samu kwai a shafa a kan azzakarin yaron da aka yi wa kaciya kuma da an shafa sai jini ya tsaya (Hira da Muhammad Hassuna Alewa).

Wadannan bayanai da suka gabata sun tabbatar akwai bambanci a bangaren ba wa dankaciya magani idan an yi masa kaciya gargajiya a tsakanin wanzaman Hausawa Kanawa da wanzama Larabawan garin Sebha.

1.18. Bikin Kaciya

A kasar Hausa ana yin bikin kaciya iri biyu, akwai bikin da ake yi kafin a yi wa yaro kaciya, sannan akwai bikin da ake yi bayan an yi wa yaro kaciya.

Bikin da ake fara yi kafin a yi wa yaro kaciya a al'adar Hausawa shi ne idan za a yi wa yara kaciya iyayen yaran na aika wa danginsu da abokan arzikinsu na kusa da na nesa, su sanar da su cewa za a yi wa wane kaciya a ranar kaza. Idan ranar ta zo dukkan dangi na kusa da na nesa da abokan arziki sai su taru a gidan domin bikin kaciya. Iyayen yaron za su yi abinci, a kuma daka gero a yi garin da za a yi kunun kanwa wanda za a ba yaran da aka yi wa kaciya (Sallau, 2010:103).

A yayin gudanar da wannan bincike, an gano Hausawa Kanawa idan sun yi wa yaro kaciya, akan samu dangin mahaifan yaron da abokan arzikinsu da makwabtansu su dinga shigowa gidan suna duba dankaciya suna kawo masa hidima kamar kaji ko kwai ko kayan sawa ko kuma kudi kamar dai yadda ake yi a kowanne biki na taya murna.

Su kuma Larabawan garin Sebha suna fara bikin kaciya ne ta hanyar uba (mahaifi) wanda kan je ya sanar da wanzami cewa zai yi wa dansa kaciya, daga nan sai su hadu su sa ranar da za a yi wa yaro kaciya, akan sa lokaci mai tsawo kamar sati daya, sai uban yaro ya zo ya sanar wa mahaifiyar yaron cewa sun sa ranar da za a yi wa yaron kaciya, daga wannan sanarwar mahaifiyar yaron da 'yan'uwansa da makwabta za su shiga shirye-shiryen fara bikin kaciya, wato a garin Sebha na kasar Libiya ana yin bikin kaciya ne kafin a yi kaciya zuwa lokcin da aka yi kaciya (Hira da Isa 2.7 Wasu Al'adur Muhammad Mabrok).

Ana fara bikin kaciya ne a garin Sebha ta hanyar kafa tuta fara a kofar gida. sannan ana fara bikin sosai ne saura kwana biyu a yi kaciya, a ranar farko za a sa wa yaron da za a yi wa kaciya tufafin da aka tanada domin ya sa a ranar kaciya, sannan idan ana wannan wadannan hidimomi na bikin kaciya, mata sukan hadu suna rera wakoki musamman idan suna girka abincin da za a raba wa mutanen da suka zo taya su murnar bikin kaciya na yaronsu, ga irin wakokin da suke yi:

حضرنا وجه محمد والشيطان غاب وغربلنا التراب فرشنا الحصريه

A sa tabarma a tankade kasar nan,

Mun fara da ambaton sunan Annabi Muhammad (SAW), Sai shaidan ya bar wajen.

(Hira da Amina Ali Muhammad)

Wadannan al'adu da aka yi bayanin yadda ake aiwatar da su sun tabbatar akwai bambance-bambance ta bangaren yadda ake aiwatar da bikin kaciya a tsakanin Hausawa Kanawa da Larabawan garin Sebha na kasar Libya.

1.19. Wasu Al'adun Larabawan garin Sebha na Kaciya

Akwai wasu al'adun wadanda Larabawan garin Sebha suke yi a lokacin da suka yi wa yaro kaciya, amma Hausawa Kanawa ba sa yin su kwata-kwata wadannan al'adu su ne:

- Kafa tuta a koar gida domin sanar wa mutane da cewa a wannan gidan za a yi wa yaro kaciya.

- Yi wa yaro carbin kudi a rataya masa bayan an yi masa kaciya.

1.20. Wasu Al'adun Hausawa Kanawa na Kaciya

Akwai wasu al'adu wadanda wanzamai a garin Kano suke yi idan sun yi wa yaro kaciya, amma a garin Sebha ba a yin su kwatakwata. Wadannan al'adu su ne:

- Amfani da karkiya

- Amfani da 'yarkara

1.21. Bambancin Kayayyakin da Wanzaman Gargajiya a Garin Kano da Garin Sebha a Libya Suke Amfani da su a Wajen yin Kaciya

Wadannan al'ummomi (Hausawa Kanawa da Larabawa Larabawan garin Sebha na kasar Libya) suna da kayayyakin aiwatar da kaciya a gargajiyan wadanda suka hada da wadannan:

1.22. Askar da Hausawa Kanawa Suke yin Kaciya da ita

Aska da ake amfani da ita wajen yin aski karama ce madaidaiciya, tsawonta bai kai kamu daya ba. akwai bambanci tsakanin wadda ake askin jarirai da wadda ake yi wa manya aski. Ta askin jarirai ba ta kai girman wadda ake yi wa manya aski ba. da kuma askar aski ake amfani wajen yin kaciya, ana amfani ne da irin wadda ake yi wa manya aski wato mai kaifi domin a yi kaciya. A halin yanzu ana amfani da askar aski iri uku, akwai ta asali ta bakin almakashi karfe, irin wannan aska ita wanzamai suka gaji amfani da ita, kuma makeran Hausawa ne suke samar da ita ga wanzami. Aska ta biyu ita ce ta farin karfe, wannan aska ta samu ne sakamkon samun kayayyakin da Turawa suka kawo a kasar Hausa. Ire-iren karafan da ake amfani da su a wajen yin askar farin karfe sun hada da farin mustagadin babur ko farar banfa ta mota. Ita ma wannan aska makeran Hausawa ne suke yin ta, bambancinta da ta farko shi ne launi, ita ta farko na baka, ta farin karfen kuma na fara.

Asakar aski ta uku ita ce ta Turawa. Irin wannan aska ta samu ne sakamkon zuwa aikin Hajji da Hausawa suke yi ire-iren wadannan asake na Turawa akwai wadanda ake sanya reza a cikinsu idan za a yi aski. Idan za a yi wa wani mutum kuma sai a sauya reza. Akwai kuma wasu wadanda ba su da wurin sanya reza. Idan kaifinsu ya dakushe sai dai a kai wa makera su sake kera su, a mayar da su irin na gargajiya na bacin karfe (Sallau, 2010:47-48).

Wannan askar Hausawa Kanawa suna amfani da ita wajen yin kaciya amma su mutanen da suke zaune a garin Sebha na kasar Libya ba sa amfani da ita.

1.23. Almakashin da Wanzaman Sebha ke Amfani da shi Wajen

Yin Kaciya

A kasar Hausa ana amfani da almakashi ne wajen gyara tsawon gemu da gashin baki da saje, ko kuma don yin saiscaye.

Shi ma almakashi akwai iri biyu. Na farko shi ne na gargajiya wanzamai ne suke yanke wanda makeran gargajiya suka kera, amma a yanzu ba irin wannan almakashi da yawa.

Almakshi na biyu wanda wanzamai suke amfani da shi Turawa ne suka kawo shi kasar Hausa, a halin yanzu mafi yawanci wanzamani da shi suke amfani (Sallau, 2010:51-52).

Amma a yayin gudanar da wannan bincike, an fahimci wanzaman Kano suna amfani da almakashi ne wajen cire fatar da ta makale ba ta fita ba, wasu kuma wanzaman da reza suke amfani a maimaikon amfani da almakashi.

1.24 Dutsen Washin Aska

Dutse washin asaken aski dutsi ne karamin mai sulbi da ake amfani da shi domin yin washin asaken aski idan kaifinsu ya dakushe, wato kaffinsu ya ragu. Akwai duwatsu iri uku da ake amfani da su B wajen wasa asaken aski. Na farko shi ne na gatarin aradu, wato dutsen da ke fadowa idan an yi tsawa lokacin ruwan damina, hanyar da ake bi domin samun dutsen gatarin aradu ita ce da zarar an yi tsawa, aka kuma yi dacen ganin wurin da ta fada sai a yi gaggawa a je a zuba madara ko nonon shanu a wurin da tsawar ta fadi, inda an tona sai a tarar da dutsen domin madarar ko nonon da aka zuba zai hana shi yin kasa da nisa.

2-Dutse iri na biyu da ake amfani da shi domin washin asaken aski shi ne na kankara mai sulbi wanda ake samu a kogi wurin da ke da duwatsu.

3- Dutse na uku da ake amfani da shi domin washin asaken aski shi ne wanda Turawa suke yi domin washin alluran asibiti.

Saboda yanayinsa ya yi kama da wanda ake washin asaken aski sai wanzamai suka rika amfani da shi domin yin washin asaken aski (Salau, 2010: 49-50).

Su ma wanzaman da suke zaune a garin Sebha na kasar Libya suna amfani da ire-iren wadannan dutsunan wajen wasa almakashinsu na yin kaciya, wato dai dukkaninsu suna amfani da dutsen washi, sai dai bambancin yadda ake amfani da shi ne kawai, saboda su Hausawa Kanawa suna amfani da dutsen washi domin wasa aska, su kuma Larabawan Sebha suna amfani da shi ne wajen wasa almakashi.

A wannan takarda an kawo bayanai a kan kamancin al'adun kaciya waɗanda Hausawa Kanawa da Larabawan Sebha suke aiwatarwa a yayin kaciya kamar yadda ake aiwatar da kaciya da kayan aiwatar da kaciya da sutturar dankaciya da abincin dankaciya da yanayin jinyar dankaciya da bikin kaciya da wakokin dankaciya da kuma ire-iren kaciya kanta duk an nuna kamancinsu da bambancinsu a tsakanin Hausawa Kanawa da Larabawan Sebha.

1.25 KAMMALAWA

Kodayake muna iya tunanin cewa kaciya al'adace da ake aiwatar da ita tun dubunnan shekaru da suka gabata, inda a ka samu hujjojin farko, a wasu zane-zane a qasr Misira, inda suna nunin yin wannan irin al'ada, a tarihance. A wannan takarda mai taken "Kwatancin Al'adun Kaciya a Kano (Nijeriya) da Sebha Libya inda muka bayyana tasirin kaciya zamani a kan ta gargajiya a tsakanin Hausawa Kanawa da Larabawan Sebha a Libya, da kuma sakamakon bincike,

Manazarta

Durumin'ya, (2006). Tasirin Kimiyya da Krere-Keren Zamani kan San'ao'in Hausa na Gargajiya. Kabs Print Services, Kano, Nigeria
Bin Araifa (2006) Tarihi fazzan altakafi wa al'ijtima'i). sebha. Markaz Alwatanillmahfudat wa aldirrasat altarihiya.
Mohammed, (1998). Dakirat Karya. Alsharka Al'ama kwarak wa Aldiba'a. Sebha, Libya.
Sallau, (2010). Wanzanci da muhimmancinsa ga rayuwar Hausawa, Kaduna: M.A. Naji'u Professional Printers.
Sallau, (2013). Wanzanci da Saucen-Saucen Zamani. Ahmadu Bello

University Press, Zaria, Nigeria.

Sallau, B.A. (2010). Magani a sha a yi wanka a buwaya. Kaduna: M.A. Naji'u Professional Printed.

HIRARRAKI

Mutanen da aka yi Hira da su

Amina Ali Mohammad

'Yar shekara saba'in da hudu (74)

Ranar 22/2/2016 sin

A garin Sebha

A'isha Abdussalam, 'yar shekara saba'in da hudu (74)

A garin Sebha, Libya Ranar 18/3/2016.

Dr. Walid Eanim

Dan shekara hamsin da takwai (58)

Likita da yake aiki a asibitin Al'afiyah,

A garin Sebha, Libya

Ranar 20/3/2016

Dokta Fatima Hassan

'Yar shekara arba'in da daya (41)

Likita a asibitin Hasiya Bayero, Kano Ranar 19/08/2017

Ranar 19/8/2017

Musa Zakariya

Dan shekara arba'in da hudu (44)

Mazaunin unguwar Rijiyar Zaki a Kano

Ranar 25/02/2017

Hassan Abubakar

Dan shekara sittin da bakwai (67)

Wanzami mazaunin Unguwar Rijiyar Zaki, Kano

Ranar 25/02/2017